

Pinczés István

Kétpercesek Kavabata tenyeréből

(Kavabata Jaszunari: Tenyérnyi történetek¹)

Örkény István egypercesei gyűjteménye 1967-ben látott napvilágot – ezzel csaknem egyidőben, 1964-ben jelentette meg Jaszunari Kavabata évtizedek óta morzsolgatott Tenyérnyi történetek című „kétperceseit”. A japán „neopercepcionista” novellák ugyan valamivel hosszabbak Örkény védjegyes műveinél (elolvasásuk valójában körülbelül két-három percet igényel) és a groteszk minőségek helyett a finom lélektani megfigyelések lírai hangulata hatja át, az örkényi „Használati utasítás” rájuk is érvényes: „A mellékelt novellák rövidségük ellenére is teljes értékű írások.”

E sajátos használati utasítás utolsó pontját azonban hiába próbálnánk Kavabata novelláira alkalmazni („Figyelem! Aki valamit nem ért, olvassa el újra a kérdéses írást.”), sok esetben többszöri elolvasás után is csak sejtések, jelentéslatolgatások, megoldáskísérletek, értelmezési variációk szintjén mozgunk: a szerző szemantikailag nyitott struktúrájú műveinek felszíni rétege közérthető ugyan, szimbolikájának mélyebb megértéséhez, a talányosan nyitva hagyott vagy többértelműen fogalmazott szituációk teljes befogadásához az olvasó aktív részvétele szükséges. Ez az összetettség lehet a magyarázata a Kavabata-életmű világméretű népszerűségének, 21. századi újrafelfedezésének és újraértékelésének.

Az „újfajta érzékenységgel” megírt leheletfinom történetekből – melyek az Izumi táncosnő², a Hóország³ és Az ezerdaru-minta⁴ idején hasonló alkotói módszerrel keletkeztek – négyet már húsz évvel ezelőtt megismerhettek a Nagyvilág olvasói⁵.

Kavabata-t 1959-ben Frankfurtban Goethe-éremmel tüntetik ki, 1968-ban japán írók közül elsőként Nobel-díjat kap (a díj átvételekor mondott beszéde is olvasható magyarul⁶), munkái sorra jelennek meg külföldön, s csaknem minden művét magyarul is kiadták⁷⁻¹² (A hegy hangja című regénye és a Tenyérnyi történetek 160 novellája nem elérhető magyarul).

A kötet már címében is hordozza a mives megmunkáltság, a tenyérrel formázás kézműves gesztusát, jelzi a tenyérben szorongatott becses holmi értékét. A hátulról előre lapozható kisméretű japán kötet lapjai valóban tenyérnyi nagyságúak, s az oldalon sorjázó kandzsi oszlopok mintha egy nyitott tenyér ujjai lennének – a címadás ötlete a tenyérnyi papírra is feljegyezhető írás tömörségére utal.

A most közölt öt novellát Josida Izumi irodalomtörténész professzor válogatta debreceni Kavabata-előadásának illusztrációs anyagául. Közös elemük, hogy Kavabata mindegyikben az emberi arcra koncentrál – az érzelmeiken az európai habitusú embernél jobban uralkodni tudó keletiek zárt vonásai is lelki tikokat fednek el vagy fednek fel. Az arc mint a lélektani mozgások szimbolikus zsebtükre képezi a vizsgálat tárgyát. A hártya-finom szentimentalizmus, a szemérmes erotika, a sötét drámaiság és a frivol helyzetek mély élet- és emberismeretről árulkodnak. A Napos part iniciálja az írói érdeklődés napkeleti tájakon modortalanságnak minősülő gesztusát: az emberi arc rezdüléseinek leplezetlen tanulmányozására irányuló művészi hajlamot. A metaforikus Fotográfia két egymáshoz tartozó ember arcának jellegvesztését vizsgálja: a novellában a szó szerinti és az átvitt értelemben használt „szétszakítás” motívuma már-már abszurd végkifejletbe torkollik. A Smink groteszk hangütéssel mond lesújtó véleményt a halál tőzsomszédságában a nő elboszorkányosodásáról. A Különös eset a halott arccal bizarr mozzanatba zárt mini-sorstragédia, míg a Halotti maszk erőteljes szimbolikája a féltékenység ürügyén a halálnak a feminin-maszkulin nemi jelleget megszüntető, s ezzel a férfit és a nőt szétszakíthatatlanul egybeolvasztó legyőzhetetlen erejét tudatosítja bennünk.

Jegyzetek:

1. Kavabata Jaszunari: Tenohira no sószecü. Tokió, 1964.
2. Kavabata Jaszunari: Az izui táncosnő. (Izuno odoriko, 1926). Japán eredetiből ford.: Vihar Judit. In: Nagyvilág 1968/12. szám 1763-1773. old. Japán eredetiből újrafordította: Vihar Judit. In: Nagyvilág 2004/10. szám 779–799. old.
3. Kavabata Jaszunari: Hóország (Jukiguni, 1935-37; Snow Country). Németből ford. Jólesz László. Világkönyvtár sorozat, Magvető, 1969.
4. Kavabata Jaszunari: Az ezerdaru-minta. (Szenbazuru, 1949-52). Japán eredetiből fordította Hani Kjoko és Sz. Holti Mária. In: Modern japán elbeszélők, Európa, 1967. 348-402. old.
5. Kavabata Jaszunari: Leheletnyi történetek. (Tenohira no sószecü. Tokió, 1964; Palm-of-the-Hand Stories). Gránátalma – angolból ford. Gergely Ágnes; Kamélia – angolból ford. E Gábor Éva: Bambuszhajók – angolból ford. Szilágyi Tibor; Tubarózsa – angolból ford. Somorjai Szabó Mária. In: Nagyvilág 1981/1. 64-73. old.
6. Kavabata Jaszunari: A gyönyörű Japán és én – Nobel-díj elbeszélés 1968. dec. 12. (Ucukusii Nihon no vatasi) Japán eredetiből ford. Vihar Judit. Magyar Napló, 1999. november, 24-27. old. (részl.)
7. Kavabata Jaszunari: A Holdtűkör (Kagami, 1931). Japán eredetiből fordította Hani Kjoko és Sz. Holti Mária. In: Modern japán elbeszélők, Európa, 1967. 339-347. old.
8. Kavabata Jaszunari: Lírai dal (Dzsodzsoka, 1934). Japán eredetiből fordította Vihar Judit. Nagyvilág, 1978/6. szám 815-829.
9. Kavabata Jaszunari: A tó (Mizuumi, 1955; The Lake). Angolból ford. Göncz Árpád. Modern könyvtár sorozat, Európa, 1978.
10. Kavabata Jaszunari: Csipkerózsikák (Nemureru bidzso, 1961). Japán eredetiből ford. Vihar Judit. Magyar Napló, 1999/11. (részl.)
11. Kavabata Jaszunari: Kiotói szerelmesek (Koto, 1962; The Old Capital). Németből fordította Jászay Gabriella. Kozmosz könyvek, 1975.
12. Kavabata Jaszunari: Szépség és szomorúság (Ucukusisza to Kanasimi to, 1964; Beauty and Sadnes). Angolból fordította Tóti András. Ulpius-ház, 2004.

Külön köszönet Dr. Vihar Juditnak a bibliográfiai adatok pontosításában nyújtott segítségével!

Kavabata Jaszunari

Tenyérnyi történetek*

Napos part

(1923)

Huszonnegyedik életévem őszen egy tengerparti fogadóban találkoztam egy lánnyal. Első szerelem.

A lány hirtelen felemelte fejét és kimonóujja végével eltakarta arcát. Mikor mozdulatát észrevettem, már tudtam, megint nevetlenül viselkedtem. Zavarba jöttem, tekintetemben megbánás.

– Arcába bámultam, ugye?

– Igen, de... nem azért... – hangja kedves volt, szavaiból szívjóság áradt. Megkönnyebbültem.

– Zavarba hoztam, ugye?

– Nem. Nem zavart, csak... de mondom, semmi baj.

Leeresztette kimonóujját. Arc kifejezése elárulta, ellenére van, hogy engedi magát nézetni. Elfordultam, az óceán felé irányítottam tekintetemet.

Régóta megvan ez a rossz szokásom, hogy szemérmetlenül belebámulok a mellettem ülők képébe. Hányszor elhatároztam, hogy leszoktatom magamat róla – de szenvedtem, ha nem láthattam a körülöttem lévő arcát. Heves önvád marcangolt, valahányszor rajtakaptam magamat. Ez a hajlam kiskoromban rögzülhetett belém, mikor szüleimet, otthonomat elveszítettem és idegenek neveltek. Egész életemben idegenek arcából kellett olvasnom. Ezzel magyaráztam magamnak, hogy ennyire félresikeredtem.

Volt idő, mikor megpróbáltam kideríteni, hogy ez a szenvedély csak azután kerített hatalmába, hogy mások befogadtak, vagy megvolt bennem korábban is, mikor még otthon nevelkedtem. De nem találtam kapaszkodóul semmilyen emléket, ami segített volna.

Nos, amint elfordítottam tekintetemet a lányról, észrevettem egy világos foltot a parti fövényen, amit arany fénnel ragyogott be az őszi verőfény. Ez a napsütötte folt egy réges rég feledésbe merült emléket hívott elő bennem.

Szüleim halála után csaknem tíz évig nagyapámmal éltem vidéki otthonunkban. Nagyapám vak volt. Éveken át ugyanabban a szobában ücsörgött, ugyanazon a helyen, kelet felé fordulva, előtte hosszú szenesláda. Néha dél felé fordította fejét, északnak soha. Mikor fölfedeztem nagyapám rögeszméjét – hogy mindig csak egy irányba néz – borzasztó fontos lett rájönnöm a nyitjára.

Sokszor egészen hosszan ültem szememmel nagyapám arcára tapadva, hogy el ne mulasszam, mikor egyszer csak északra néz. De nagyapám, akár egy elemes baba, minden ötödik percben kizárólag jobbra fordította a fejét, déli irányba. Hátborzongatóan rejtélyesnek tűnt. Délen a táj napsütésben ragyogott, de vajon a világtalanok is világosabbnak érzékelik a déli irányt egy árnyalattal?

Most, hogy a napos partszakaszt néztem, felrémlt előttem az a másik rég elfelejtett napfényes táj.

Gyerekkoromban azért figyeltem nagyapám arcát, hogy el ne szalasszam, mikor északnak fordul. Vak volt, fesztelenül bámulhattam a képébe. Most kezdem megfejtani: ez lehet a magyarázata az emberek iránti érdeklődésemnek. Vagyis ez a rossz szokás jóval azután alakult ki bennem, hogy saját otthonomban laktam. Nem az alaptermészetemből fakadt tehát.

Biztonságerzetet adott, ha kesereghettem illetlen viselkedésem miatt. Ez a fajta

életszemlélet fogékonyabbá tett az öröme – annál is inkább, mert repesett szívemben a vágy, hogy tisztára mossam magamat a lány előtt.

Megint megszólalt:

– Hozzászórtam, csak kicsit szégyellős vagyok...

Szavaiban benne volt az engedély, hogy tekintetemet visszafordíthatom arcára. Azt hitte, hogy nevetlenségéből viselkedtem úgy.

Ránéztem, tekintetem felvidult. Belepirult, és szégyenlős pillantást vetett rám.

– A nappalok meg az éjszakák majd megfakítják arcom üdeségét. Nem lesz mitől tartanom.

Úgy beszélt, akár egy gyerek.

Elmosolyintottam magamat. Éreztem, meghittség lopakodott kapcsolatunkba. Mehetnékem támadt, ki akartam jutni a napsütötte partra, hogy a lány emlékét és nagyapám emlékét megőrizzem magamban.

Fordította Josida Izumi és Pinczés István

Fotográfia

(1924)

Ronda férfi – illetlenség ugyan ilyet mondani, de biztos, hogy a csúnysága miatt lett belőle költő – ez a költő mesélte nekem a következőket:

Utálok a fotográfiát, eszem ágába sincs fényképezkedni. Egyetlen egyszer, négy vagy öt esztendővel ezelőtt eljegyzésünk alkalmából mégis csináltattam pár felvételt. Menyasszonyom végtelenül drága teremtés volt; esélyem sincs, hogy még egy ilyen nőre bukkanok az életben. Csak azok a fényképek maradtak róla emlékül.

Egyszóval, tavaly fotót akart közölni rólam valami folyóirat. Kivágtam az arcmásomat abból a felvételtől, amelyiken menyasszonyommal és húgával hármásban voltunk megörökítve, és elküldtem a lapnak. A minap megint fényképet kért tőlem egy újságíró. Gondolkodóba estem. Végül kettévágtam menyasszonyommal közös fotográfiánkat, és azt adtam oda magamról a riporternek. Lelkére kötöttem, hogy juttassa majd vissza, bár nem hittem, hogy valaha is visszakerül hozzám. Mindegy, nem számít.

Azt mondtam, nem számít, pedig dehogyisnem számít! Szinte földbe gyökerezett a lábam, amikor megláttam magára maradt menyasszonyomat a kép egyik felén. Ez a lány – ugyanaz a lány? Hadd mondjak róla valamit.

Akiről a fotó készült, elragadóan gyönyörű volt. Tizenhét éves és fülig szerelmes. A kezemben tartott képet nézegetve – amin menyasszonyom tőlem elszakítva árválkodott – döbbentem rá, milyen jelentéktelen lányka is volt valójában. Egészen addig ez volt a legcsodálatosabb fénykép, amit életemben láttam... most felriadtam csipkerózsika álmomból. Féltve őrzött kincsem semmivé porladt. Így jártam...

A költő még mélyebbre eresztette a hangját.

Ha a lány rábukkan véletlenül a fényképemre a lapban, biztos, hogy ugyanez az érzés fogja el. Szégyelli majd, hogy szeretni tudott egy ilyen férfit.

Nos, ennyi a történet.

Visszont kíváncsi vagyok: ha megjelenne az újságban az eredeti kép, amin mindketten rajta vagyunk, vajon a lány visszarohanna lélekszakadva hozzám, hogy én kicsoda... férfi vagyok?

Fordította Josida Izumi és Pinczés István

Smink

(1930)

Fürdőszobám ablaka a Janaka Temetkezési Vállalat illemhelyének előterére néz. A két épület közötti keskeny síkátor a ravatalozó szeméttárolója, ide dobják ki a gyászkoszorúkat, kegyeleti csokrokat.

Az őszi rovarok neszezése egyre hangosabban hallatszott a ravatalozó sírkertjéből, jóllehet még csak szeptember közepét írtuk. Karomat feleségem vállára tettem, és hűgával együtt kiveztem az előszobába, hogy valamit mutassak nekik. Éjszaka volt. Ahogy a folyosó végén nyitottam a fürdőszobaajtót, megcsapta orrunkat a krizantém erős illata. Meglepődtek s a mosdókagyló fölött kihajoltak az ablakon. Odakint mintha fehér krizantém virított volna. Vagy húsz koszorú hevert sorjában, temetésről maradtak. Feleségem előrenyúlt, mintha virágot szedne, és hangos csodálkozással jegyezte meg, hány esztendeje nem látott ennyi krizantémet egyszerre.

Fölgújtottam a villanyt. A koszorúkon megcsillant az ezüst csomagolópapír. Azon az éjszakán írás közben többször kimentem a fürdőszobába, s a krizantémszagú levegőbe belebeszippantva azt tapasztaltam, hogy az éjjeli munka fáradtsága oldódik lassan az illatarban. Nappali fényben a fehér virágok még fehérebbeknek látszódtak, ezüstpapírjuk csillogott-villogott. Már épp indultam dolgomra, mikor észrevettem egy kanárit a virágok közt gubbasztani. A tegnapi gyászszertartáson erszthették szabadon, de fáradt volt vagy elfelejtett hazaröplülni a madárkereskedésbe.

Ez kellemes látvány, ám fürdőszobám ablakából azt is végignézhetem, ahogy a temetési csokrok elfonnyadnak. Most is, március elején, mikor ezeket a sorokat írom, már négy-öt napja figyelem, hogy egy harangvirágkoszorú és egy csokor vörösróza szirmainak színe hogyan fakul hervadás közben.

Bárcsak töves virágok lennének!

Tanulmányozom, hogyan viselkednek az embereket a ravatalozó illemhelyén, belátok az ablakon. Rengeteg a fiatal hölgy. Férfit keveset látok betérni, az idős nők meg minél hosszabb ideig tartózkodnak bent, annál kevésbé látszanak nőnek kijövet. A fiatalasszonyok legtöbbször megáll egy pillanatra, aztán kisminkeli magát. Elnézem ezeket a gyászruhás nőket a mosdóban, ahogy púderozzák az arcukat, festik sötét rúzzsal az ajkukat, és a borzongás görcsbe rándítja a gyomromat, mintha hullacsókolgató véres ajkakat látnék. Mindegyik higgadt, összeszedett. Testtartásukban büntudat, mintha magukra zárt ajtó mögött illetlen dolgot művelnének.

Nem vágyom én látni ezeket a szörnyű maszkokat, de ablakaink egész esztendőben átellenben állnak, és korántsem ritkák az ilyen visszataszító incidensek. Ilyenkor mindig sietősen félre nézek. Leveleket fogok szétküldeni azoknak a hölgyeknek, akikkel jóban vagyok, megírom nekik, hogy ki ne menjenek a Janaka Temetkezési Vállalat ravatalozójának mellékhelyiségébe, ha egyszer gyászszertartáson vesznek részt – nem szeretném őket is ilyen boszorkányoknak látni.

Viszont a minap egy tizenhét-tizennyolc éveske lányt vettem észre az illemhely ablakán keresztül, fehér zsebkendővel szárogatta arcát. Hiába törölgette szemét, újra és újra teleszőkött könnyel. Válla meg-megrándult, ahogy zokogott. Végül bánatsújtottan nekidőlt hátával a falnak. Átengedte magát a sírásnak, ereje se volt arcát szárazra törölni.

Ő volt az egyedüli, aki nem azért ment be, hogy titokban sminkeljen. Ő azért bújt el, hogy kisérhassa magát.

Ellenérzéseimtől, ami az ablakban látottak miatt ébredt bennem, ez a leány hófehérre mosta a nőket. Ám váratlanul zsebtükröt kapott elő, röviden belemosolygott és sietősen elhagyta a helyiséget. Úgy meglepődtem, mintha hideg vízzel öntöttek volna nyakom. Szinte felkiáltottam.

Rejtélyes mosoly volt.

Fordította Josida Izumi és Pinczés István

Különös eset a halott arccal (1929)

– Gyere és lásd! Mivé lett! Jaj, mennyire akart még találkozni veled!
A férfi anyósából ömlött a szó, míg sietősen a szobába vezette. A felesége ágya mellett állók mind egyszerre fordultak feléje.
– Tessék, nézd csak meg!
Beszéd közben az anyós már nyúlt, hogy felhajtsa felesége arcán a szemfedőt. A férfi hirtelen megszólalt, szinte akaratlanul.
– Egy pillanat. Láthatnám egyedül? Magamra hagynának?
Szavai együttlérést váltottak ki felesége rokonságából. Halkan távoztak, a tolóajtót behúzták maguk mögött.
Felemelte a fehér szemfedőt.
Felesége élettelen vonásain fájdalmas kifejezés feszült. Az arca beesett, ajkai közül kivigyorgott fénytelen fogsora. Szempillájának fonnyadt bőre a szemgolyóra tapadt. A nyilvánvalóan szűnni nem akaró szenvedés homlokára dermesztette a fájdalmat.
A férfi mozdulatlanul ült egy percig, mereven nézett le erre az undort keltő halotti arcra. Aztán ráhelyezte reszkető kezét felesége szájára és megpróbálta ujjával becsukni az ajkakat. Összenyomta a szájszéleket, de mikor elengedte, megint szétnyíltak. Megint összecsukta az asszony ajkait. Megint lefittyedtek. Újra és újra becsukta, de az eredmény mindössze az lett, hogy a felesége szája körüli merev vonások ellazultak.
Ujjbegyeiben növekvő szenvedély bizsergett. Dörzsölni kezdte felesége homlokát, hogy szétsimogassa róla a kétségbeesett aggodás látható nyomait. Tenyere lassan átmelegedett.
Ismét mozdulatlanul ült, mereven nézett le az új arcra.
A felesége anyja és húga léptek be.
– Fáradt lehetsz a hosszú vonatozástól. Ebédelj meg, pihenj le... Jaj!
Hirtelen könnycsepp gördült végig az anya arcán.
– Félelmetes az emberi lélek. Nem tudott addig teljesen meghalni, amíg te meg nem érkeztél. Milyen furcsa! Annyi kellett hozzá, hogy egy pillantást vessél rá, s rögtön megnyugodott az arca. Jól van. Most már ő is jól van.
A feleség húga – gyönyörű szemében földöntúli tisztaság – belenézett a férfi örület homályosította szemébe. És kirobbant belőle a sírás.

Fordította Josida Izumi és Pinczés István

Halotti maszk (1932)

A férfi nem tudta, hány szeretője volt a nőnek öelötte. Az nyilvánvaló, hogy ő az utolsó neki, mert a nő már haldoklott.
– Ha előre tudom, hogy ilyen hamar meghalok, jobban jártam volna, ha annakidején megölnek – mosolygott derűsen. Ahogy a karjában tartotta a nőt, olyan volt a tekintete, mintha most is az a sok-sok férfi járna az eszében, akikkel viszonya volt.
A vég közeledtén sem tudta felejteni sem saját szépségét, sem szerelmeit. Maga sem vette észre, de ettől olyan megbántott kinézete támadt.
– Minden férfi meg akart ölni. Egyik sem vallotta be, de lelkük mélyén azt akarták.
Karjában tartotta a haldoklót, nem kínoztta féltékenységgel, hiszen nem egy másik férfi miatt veszíti el szerelmét – még szerencsésnek is érezte magát, összehasonlítva a korábbi szeretőkkel, akiket gyötört a tudat, hogy csak akkor birtokolhatják a nő szívét végérvényesen, ha megölik.

Belefáradt a gondoskodásba. A nő az érzéki szerelmet hajszoalta egész életében. Betegsége idején is csak akkor aludt nyugodtan, ha nyaka körül vagy mellén ölelő férfikezet érzett.

Állapota egyre romlott.

– Simogasd a lábamat. Nem bírom elviselni, ha a lábam ennyire el van hanyagolva.

A lába idegen volt, mintha a halál a lábujjaiból akart volna egyre fentebb lopakodni. A férfi az ágy végében ült, szorosan tenyerébe vette a nő lábfejét. Hideg volt, mint a halál. Váratlanul furcsa remegés állt a kezébe. Az apró lábacskaiban az egész életakaró nőt megérezte. A hideg lábak dédelgetése ugyanazt az örömet ébresztette tenyerében, mint mikor a nő nedves meleg talpát simogatta. Elszégyellte magát a felismeréstől, hogy beszenyezi a halál szentségét. Megfordult ugyan a fejében, hogy a lábsimogatás kérése újabb csábítási fortély, de a leépülő nőiesség láttán elriadt belőle a szándék.

– Arra gondolsz, hogy szerelmünkben hiányzik valami, mert nem kell többé féltékenynek lenned. Ha meghaltam, megjelenik majd benned a féltékenység. Meglásd, valahonnan feltámad.

Ezt mondta, és még egy utolsót lélegzett.

Úgy történt, ahogy jósolta.

Az új színház egyik színésze eljött, hogy a virrasztásra kisminkelje a halott asszony arcát, és szinte feltámasztotta azt a friss, élettől duzzadó szépséget, aki akkor volt, amikor a férfiba beleszeretett.

Később érkezett egy szobrász, hogy gipszből kiöntse az arcmását. Viszont a smink, amit a színész készített olyan élővé varázsolta az arcot, hogy az embernek az az érzése támadt, a szobrász visszasimogatja az asszonyt a halálba, mert féltékeny lett a színészre. A szobrász persze azért készítette a halotti maszkot, hogy a nő arca megmaradjon emlékül az utókornak.

Látva, hogy a nőt körülvevő örök szerelmi csatározás a halállal sem ért véget, a férfi rádöbben: semmit nem érő látszatdiadal az is, hogy a nő az ő karjaiban lehelte ki lelkét. Ezen morfondírozott útban a szobrászműhely felé.

A halotti maszk nőre is, férfira is emlékeztette. Fiatal lányt is és idős asszonyt is ábrázolt egyszerűen. A férfi hangján hallatszott, hogy a lelkesedés tüze lelohadt benne.

– Ez ő is, meg nem is. Sőt, azt sem lehet megállapítani, hogy férfiról vagy nőről készült.

– Nem bizony – mondta a szobrász komor arccal –, ha nem tudjuk, kiről készült a halotti maszk, szemre nemigen lehet megállapítani az illető nemét. Még a markáns ábrázatúak halotti maszkja, például a Beethovené is, minél tovább nézi az ember, annál inkább női arc benyomását kelti. De ezt én eleve női maszknak szántam, hiszen nem létezett nála nőiesebb nő. Ám a halált, ahogyan eddig senkinek, neki se sikerült legyőzni. A halállal a nemek közti különbség is elmosódik.

– Egész életében a női lét gyönyörűségeinek tragikus drámáját élte. A legeslegutolsó pillanatig nő volt, túlságosan is az.

Levegőbe nyúló kezével mintha eltűnő szellemalakot simítana végig.

– Most, hogy az ő tragédiája mindörökre véget ért, mi ketten is kezet foghatunk – itt, a halotti maszk előtt, melyen soha el nem válik a férfitől a nő.

Fordította Josida Izumi és Pinczés István

*Kavabata Jaszunari: Tenohira no sószecu. Shincho-sha, Tokyo, 1971 (1964). Napos part – 24. old., Fotográfia – 50. old., Smink – 383. old., Különös eset a halott arccal – 63. old., Halotti maszk – 393. old. Válogatta Josida Izumi. Japán eredetiből fordította Josida Izumi és Pinczés István.

Josida Izumi

A talányos Kavabata*

Kavabata megalapozott tekintélyét korábban sokan azzal tépázták, hogy novelláit „mimózalelkűséggel” bélyegezték meg. Rögtön az elején le kell szögezmem, halála után – öngyilkossága után – ez a fajta kritika elcsendesedett.

Ezzel szemben felfedezik Kavabatában a kegyetlenség motívumát, melytől személyesen is sokat szenvedhetett. Példának okáért a Napos partban leírja, mennyire bántotta az a modortalanságnak tűnő rossz szokása, hogy a mellette ülők arcába mered és ezzel zavarba hozza őket. Meglehet, ez nem tekinthető kegyetlenségnek, ám amikor e rossz beidegződés okait kutatja, kiszolgáltatja előttünk világtalan nagyapját, akivel gyerekkorában hosszú ideig együtt lakott. Végül arra a következtetésre jut, hogy minden a nagyapja hibája, aki soha nem fordította fejét északnak. Kavabata szeretett volna végérvényesen meggyőződni róla, hogy nagyapja néz-e észak felé egyszer is. Ez azonban soha nem következett be, az idős ember, akárcsak a robotok, rendre déli irányba fordult. „Hátborzongatóan rejtélyesnek tűnt.” – írja. Vajon ez sem nevezhető kegyetlenségnek egy Kavabata korú kisgyerek esetében? Ez bizony szívszorító. A benne feszülő kegyetlen szenvedélyt akkor sem tudta legyűzni, ha az saját családtagjaira irányult. Továbbmenve: csakis ennek révén sikerült megfejtenie a titkot. Saját titkát. Annak titkát, hogy hogyan alakult ki benne ez a szégyellnivaló szokás. A felismerés különösen boldoggá tette, hiszen majd szétvetette a vágó, hogy „tisztára moshassa” magát a kedves lány (a menyasszonya) előtt, akit szeretett.

Véleményem szerint lelke mélyén Kavabata nem volt meggyőződve arról, hogy helytálló, amit magyarázatként talált. Itt is erősen érezhető az a rettenetes székszis, ami egy életen át gyötörte, s ez közel hozza a groteszk minőséget. A szégyenlős kedves zavarában kimonója ujjával takarja arcát – áttetszően tiszta kép, hasonlóval lépten-nyomon találkozunk Kavabata írásaiban. De tisztasága titokzatosan felszikkázik, ha kétellyel vegyül, amint az említett példa érzékelte. Kavabata, rejtélyes – életében, halálában és halála után is; mondhatni: talán szerencsénk.

A Sminkben egy 17-18 éves forma lány már majdnem Kavabata Messiásává magasztosul, mert elhitheti a kukucsukáló szerzővel, hogy semmi másért, kizárólag sírás céljából húzódtott be a ravatalozó mosdójába – míg végül kiderül róla, hogy ő is ugyanolyan boszorkány, mint a többi nő, aki magát kikenni-fenni vonul félre: a lány tükröt kap elő és gyorsan belevigyorog. Micsoda groteszk megoldás! A tisztaság egyetlen pillanat alatt a fonákjára fordul.

A Különös eset a halott arccal című tenyérnyi írásban a halott feleség kishúga vélhetően romantikus szerelmi kapcsolatban állt a férjjel. Az utolsó mondat – „És kirobbant belőle (a kishúgból) a sírás” – árulkodik ennek valószínűségéről. Ugyanakkor a lány gyönyörű szemében nem evilági tisztaság tündökölt. Megtörténhet-e, hogy ennek ellenére mégis szerelmes érzelmeket táplál kiterítve fekvő nővére férje iránt? Ki tudja? Magam sem merném állítani. Megint a rejtélyes Kavabatával találkozunk, aki minduntalan titkokat hagy maga után. A feleség ifjú húga a gortesz vagy a tisztaság megjelenése? És vajon az anyós tényleg azt fedezi fel, hogy a férj milyen mélyen igaz szerelmet érzett a halott feleség iránt? Kavabata leírása, ami a férj akciójára vonatkozik (tenyerével megpróbálja szétörzsolni felsége homlokán az aggódó kétségbeesés ráncait) az ellenkezőjét bizonyítja. Mintha minden mindennel ellentmondásban állna.

Kavabata ezen a ponton megáll. Közel sem „mimózalelkű” – sokkal inkább talányos. Éppen ez lehet a magyarázata annak, hogy ma is jelen van és hatást gyakorol a japán szellemi életre. Kavabata franciás stílusú lélekbúvár, ugyanakkor nagyon is tipikus japán realista művész.

*Josida Izumi professzor (Takaokai Jogtudományi Egyetem, Japán), irodalomtudós, kritikus 2010. július 30-án a Debreceni Nyári Egyetemen Enigmatic Kawabata (Palm-of-the-hand Stories) címmel tartott angol nyelvű előadásának szerkesztett magyar nyelvű változata. (Fordította Pinczés István)